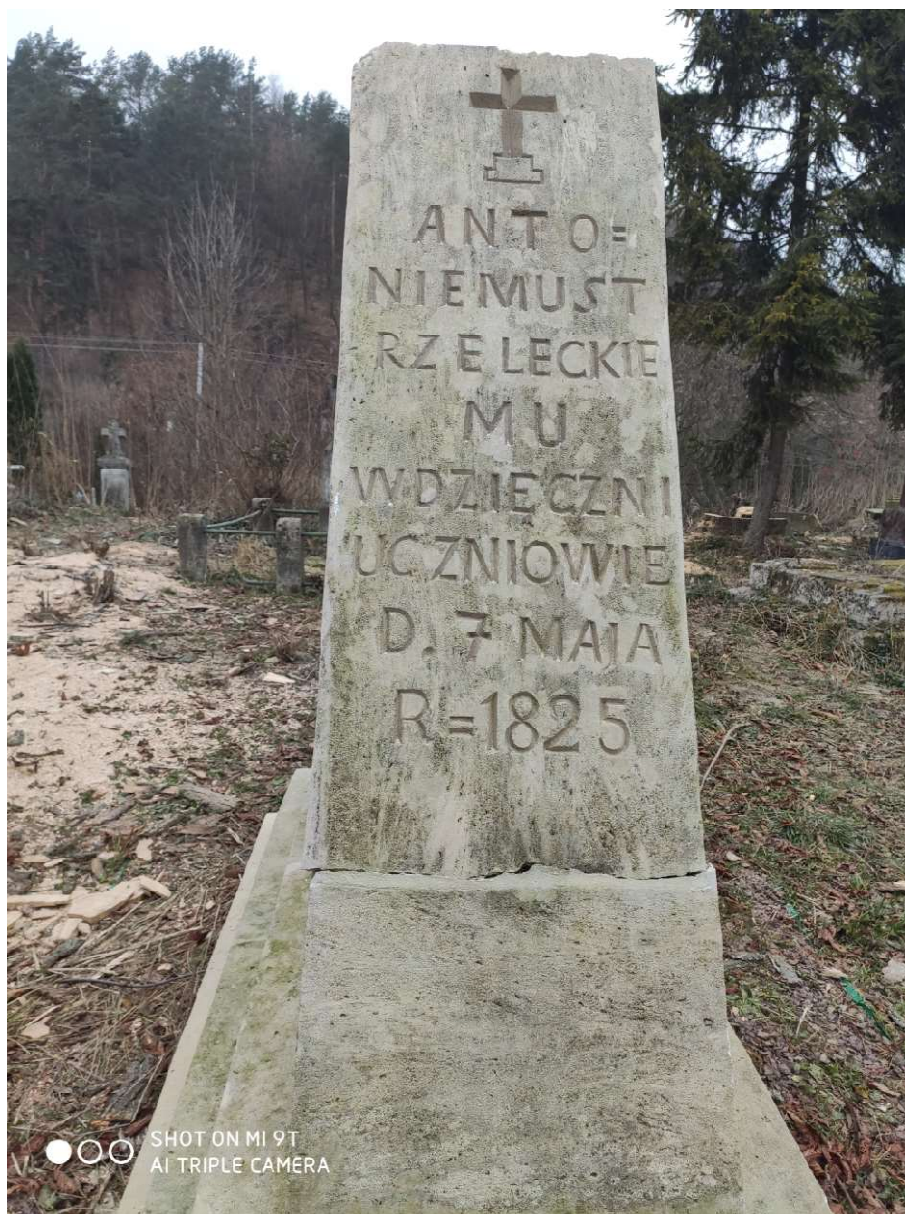

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
NAGROBKA ANTONIEGO STRZELECKIEGO
Z CMENTARZA BAZYLIAŃSKIEGO W KRZEMIENIECU,
UKRAINA**

Autor opracowania: mgr Marta Butkiewicz; nr dyplomu 8280

Listopad- grudzień 2020

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP s. 2
2. OPIS INWENTARYZACYJNY s. 3-4
3. KRÓTKA HISTORIA OBIEKTU s. 4-5
4. BUDOWA TECHNOLOGICZNA s. 5-6
5. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ s. 6
6. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE s.6-7
7. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH s.7-8
8. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA s.9- 16

WSTĘP

Niniejsze opracowanie wykonano na zlecenie Narodowego Instytutu Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą „Polonika”, z siedzibą w Warszawie przy ul. Antoniego Józefa Madalińskiego 101, 02-549 Warszawa.

Praca dotyczy zabytkowego nagrobka Antoniego Strzeleckiego z Cmentarza Bazylejańskiego w Krzemieńcu, obwód tarnopolski, Ukraina. Cmentarz położony jest na zboczu góry Wołowica w północno- zachodniej części miasta.

Opisywany nagrobek poddawany był w 2018 roku pracom konserwatorskim, jednak w 2020 roku został uszkodzony przez spadające drzewo.

Opracowanie wykonano w oparciu o wizję lokalną, literaturę przedmiotu oraz informacje pozyskane od wykonawcy wcześniejszych prac konserwatorskich.

OPIS INWENTARYZACYJNY

Obiekt znajduje się na Cmentarzu Bazylińskim w Krzemieńcu, obwód tarnopolski, Ukraina. Nekropolia położona jest w płn.- zach. części miasta na zboczu góry Wołowica. Na cmentarzu nie istnieje podział na kwatery ani rzędy. Nagrobek umiejscowiony jest w bezpośrednim sąsiedztwie kaplicy cmentarnej od strony zachodniej.

Obiekt jest miejscem pochówku Antoniego Strzeleckiego¹ nauczyciela w Gimnazjum i Liceum Wołyńskim. Nagrobek w formie graniastosłupa na dwustopniowej podstawie, wykonany w wapieniu, ufundowany został przez uczniów profesora². Brak informacji na temat wykonawcy, autora projektu.

Ogólne wymiary :

- max wys.- 184 cm
- max szer.- 210 cm
- max gł.-112 cm

Graniastosłup posiada dwa boki w formie prostokątnej (przód i tył) oraz dwa w formie trójkąta równobocznego(strona lewa i prawa).

Na frontowej ścianie bryły widnieje napis:

†
ANTO=
NIEMU ST
RZELECKIE
MU
WDZIĘCZNI
UCZNIOWIE
D.7 MAJA
R=1825

Pismo ryte, blokowe.

¹ Antoni Strzelecki (1774-1825)- nauczyciel Liceum Wołyńskiego w Krzemieńcu. Urodzony w Podhorcach, uczył się w szkole Owruczu, Krzemieńcu. Był rachmistrzem i nauczycielem domowym na Wołyniu. Od 1805 roku pracował w Gimnazjum Krzemienieckim jako nauczyciel arytmetyki, języka rosyjskiego i jęz. słowiańskich w czterech wstępnych klasach. Bliski znajomy Euzebiusza Słowackiego, od 1811 roku plenipotent dworku rodziny Słowackich.

² Według W. Piotrowski, *Słownik krzemieńczan 1805-1832*, Piotrków Trybunalski 2005 s. 314 Strzelecki przeznaczał znaczne sumy swojego wynagrodzenia na utrzymanie najuboższych uczniów.

Podstawa w formie dwóch leżących na sobie płyt prostopadłościennych umieszczona została na betonowej podmurówce³.

KRÓTKA HISTORIA OBIEKTU

Cmentarz Bazyliński, na którym znajduje się obiekt, zwany jest inaczej poreformackim, pobazylińskim lub monasterskim. Brak dokładnych danych na temat daty utworzenia nekropolii. Przypuszcza się jednak, że mógł powstać ok. roku 1760 jako cmentarz przyklasztorny, ufundowanego przez Stanisława Potockiego klasztoru ojców reformatów. W 1807 r. reformatów przeniesiono a na ich miejsce sprowadzono Bazylianów. Rezydowali tu do 1839 roku, potem kościół i klasztor zajęła cerkiew prawosławna. Odtąd na cmentarzu oprócz rzymokatolików i unitów zaczęto chować prawosławnych.

Cmentarz Bazyliński znany jest najbardziej jako miejsce pochówku profesorów Gimnazjum i Liceum Krzemienieckiego⁴.

Pochówków ludności pochodzenia polskiego zaprzestano w 1891 roku, kiedy to otworzono w Krzemieńcu nowy Cmentarz Katolicki zwany również Polskim.

W latach XX poprzedniego stulecia opiekę nad grobami z katolickiej części Cmentarza Bazylińskiego zaczął sprawować zastęp harcerzy Witolda Żółkiewskiego⁵, który wykonał dokumentację fotograficzną zachowanych wówczas grobów⁶.

Po drugiej wojnie światowej cmentarz został pozbawiony opieki, część grobów krzemienieckich profesorów została zniszczona⁷.

W 2010 roku konserwator J. Plucha opracował kwerendę *Stan zachowania i potrzeby konserwatorskie grobów polskich na Cmentarzu Bazylińskim w Krzemieńcu*⁸.

Dnia 7 maja 1825 roku odbył się pogrzeb Antoniego Strzeleckiego, któremu uczniowie postawili nagrobek.

³ Rekonstrukcja w 2018

⁴ B. Marcisz, S. Rudka, *Krzemieńskie nekropolie*, Warszawa 1999, s.27.

⁵ Tamże.

⁶ M. Otmianowska, *Przyczynki do badań nad Cmentarzem Bazylińskim w Krzemieńcu*, [w:] Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej, t V, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 1013, s. 432.

⁷ Tamże.

⁸ Maszynopis znajduje się w Departamencie Dziedzictwa Kulturowego MKiDN. Autorowi nie udało się uzyskać dostępu do maszynopisu.

W roku 2018 Fundacja Dziedzictwa Kulturowego przeprowadziła konserwację omawianego obiektu.

W roku 2020 spadające drzewo uszkodziło nagrobek, powodując min. przesunięcie górnej części obiektu.

BUDOWA TECHNOLOGICZNA

A. TECHNIKA WYKONANIA

Obiekt wykonano z wapienia biogenicznego (ogląd makroskopowy), który pochodzi prawdopodobnie z pobliskich kamieniołomów. Do budowy nagrobka użyto 3 bloków skalnych, jeden na dwustopniową podstawę i dwa na graniastosłup. Prawdopodobnie trzeci stopień podstawy, dziś betonowy, pierwotnie wykonany był również w wapieniu⁹.

Całość kompozycji spoczywa na kamiennym wątku konstrukcyjnym zespolonym zaprawą wapienno- piaskową.

Elementy kamienne wykonano za pomocą tradycyjnych metod i przy zastosowaniu odpowiednich narzędzi powszechnie stosowanych w rzeźbiarstwie i kamieniarstwie. Po przewiezieniu kamienia z miejsca wydobywania do warsztatu opracowano poszczególne powierzchnie. Miejsca widoczne opracowano na gładko i oszlifowano. Na frontowej ścianie bryły wykuto inskrypcję przy użyciu dłut płaskich.

Poszczególne elementy nagrobka połączono przy użyciu zaprawy wapienno- piaskowej¹⁰.

C. IDENTYFIKACJA MATERIAŁÓW

Materiały użyte pierwotnie:

- wapień biogeniczny
- zaprawa wapienno-piaskowa

Materiały użyte w konserwacji:

- środek biobójczy Preventol R 80 firmy Blik
- zaprawa cementowo- piaskowa

⁹ Informacja z P. Maślanka, *Powykonawcza dokumentacja konserwatorska. Prace konserwatorsko-restauratorskie nagrobka ś. p. Antoniego Strzeleckiego/Cmentarz Bazyliński/ Krzemieniec/ Ukraina 2018.*

¹⁰ Tamże.

- zaprawa mineralna Restauromörtel firmy Remmers barwiona w masie pigmentami mineralnymi- uzupełnianie ubytków
- wapień
- klej montażowy do kamienia naturalnego firmy Mapei
- preparat wzmacniający KSE 100 firmy Remmers
- preparat hydrofobizujący Funcosil WS
- farby żelazo- krzemianowe Restaurolasur firmy Keim do unifikacji uzupełnień
- grunt uniwersalny Ceresit- element betonowy
- Koncentraty barwiące „Mixel”¹¹
- Farba kryjąca SF firmy Remmers- scalenie kolorystyczne podmurówki

STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Obiekt poddany był w roku 2018 pracom konserwatorskim, dlatego jego stan zachowania można określić jako dobry.

Na pogorszenie stanu zachowania nagrobka wpłynęło spadające w 2020 roku drzewo. W wyniku tego wydarzenia górna część graniastosłupa uległa ok. 3 cm przesunięciu (fot. nr 1, 5, 8). Spoina łącząca poszczególne elementy bryły uległa odspojeniu i spękaniu (fot. nr 2-4). Jednocześnie w miejscach gdzie wytrzymałość spoiny była większa od wytrzymałości oryginalnego materiału skalnego odspojeniu uległ kamień (fot. nr 8). Dodatkowo spadające drzewo uszkodziło górną krawędź obiektu, szczególnie z lewej strony (fot. nr 7) oraz lewego boku (fot. nr 4,6) .

Prócz uszkodzeń mechanicznych na obiekcie zaobserwowano liczne skupiska mikroorganizmów. Szczególnie widoczne są szpecące plamy porostów oraz mchy na podstawie oraz frontowej ścianie graniastosłupa.

Powstanie nawarstwień biologicznych związane jest z ekspozycją zewnętrzną nagrobka i działaniem najbardziej uniwersalnego w przyrodzie rozpuszczalnika- wody.

WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Omawiany obiekt poddany był pracom konserwatorsko- restauratorskim w roku 2018. Nagrobkowi przywrócono częściowo jego pierwotny wygląd. Zabezpieczono przed szkodliwym działaniem czynników atmosferycznych poprzez

¹¹ Informacje pozyskane od wykonawcy prac konserwatorskich konserwatora Piotra Maślanki

hydrofobizację. Opisano również fakt obecności suchego drzewa i niebezpieczeństwo jego zawalenia. Zalecono niezwłoczne prace wycinkowe. Niestety zalecenia konserwatorskie nie zostały wykonane.

Prace przy obiekcie będą polegały głównie na usunięciu skutków wywołanych poprzez spadające drzewo. W tym celu niezbędna będzie relokacja elementu zwieńczającego nagrobek na jego pierwotne miejsce.

Dodatkowo przeprowadzona będzie dezynfekcja obiektu.

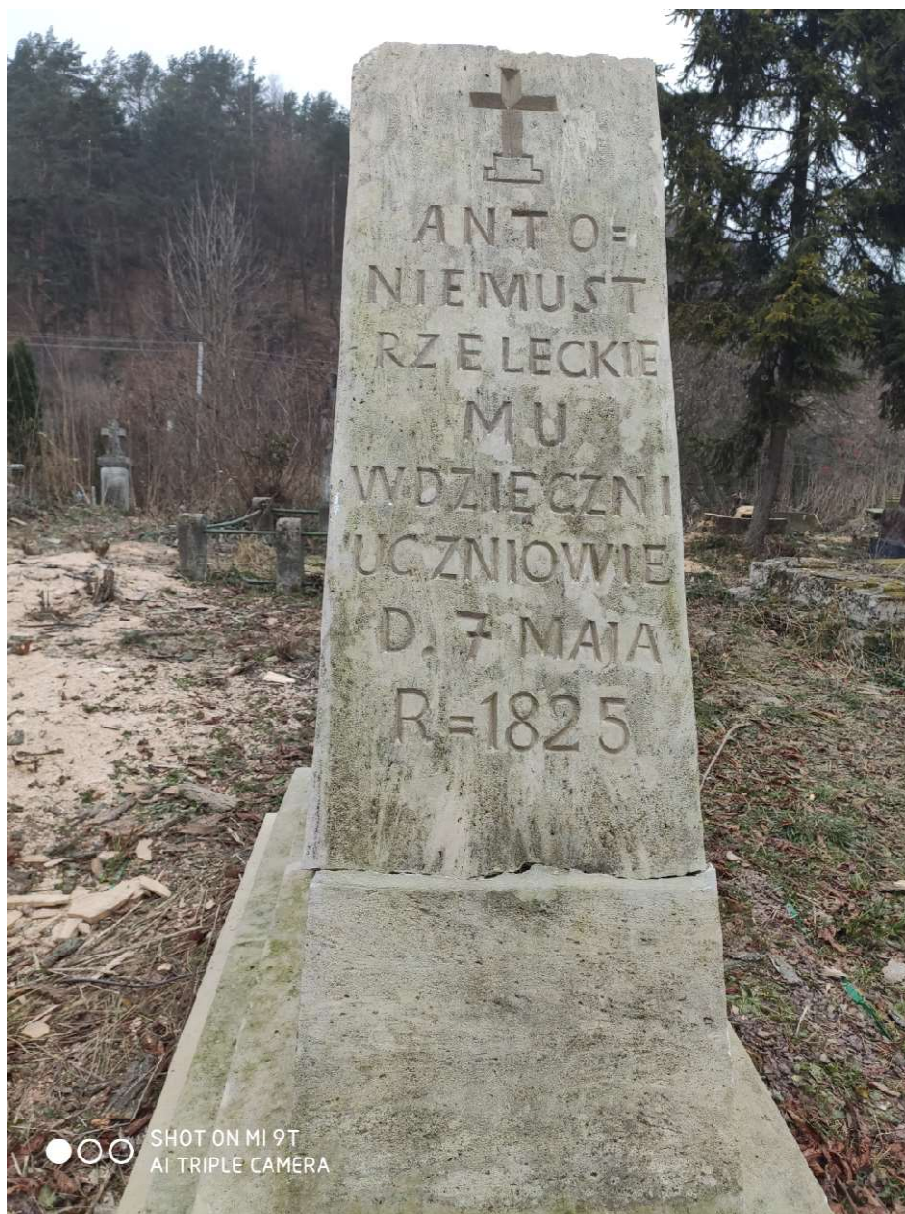
PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej obrazującej stan zachowania obiektu.
2. Wstępna dezynfekcja obiektu preparatem biobójczym np. Preventol R 80, Aspetina M (lub innym o podobnym spektrum działania).
3. Wykucie uszkodzonych spoin łączących elementy graniastosłupa. Należy zwrócić szczególną ostrożność w miejscach gdzie uszkodzeniu uległ kamień tak by nie uszkodzić jego powierzchni.
4. Przesunięcie górnej części graniastosłupa na jego pierwotne miejsce.
5. Umycie nagrobka gorącą wodą pod ciśnieniem przy użyciu myjki wysokociśnieniowej. Proces nie powinien naruszać powierzchni kamienia jak i jego głębszych warstw, nie może też wpływać negatywnie na właściwości materiału skalnego.
6. Wklejenie odspojonych fragmentów kamienia przy użyciu zaprawy mineralnej przeznaczonej do montażu elementów kamiennych.
7. Ponowna dezynfekcja obiektu.
8. Wykonanie spoin z zaprawy mineralnej o zbliżonej kolorystyce. Wytrzymałość mechaniczna użytego materiału nie może być większa od wytrzymałości oryginalnej substancji zabytkowej.
9. Wykonanie drobnych uzupełnień w kamieniu masami mineralnymi imitującymi wapien. Ze względu na dużą porowatość oraz występowanie licznych szczątek organicznych proponuje się wykonanie własnej zaprawy np. na bazie wapna dołowanego z dodatkiem białego cementu, jako wypełniacz zastosowanie kruszonego wapienia o odpowiednio dobranej frakcji oraz pokruszonych szczątków organicznych np. muszelek. W razie konieczności

barwienie masy imitującej kamień pigmentami naturalnymi. Użyty materiał powinien kolorystyką, frakcją przypominać oryginalny materiał skalny. Uzupełnienia powinny być odpowiednio sezonowane a ich właściwości zbliżone do oryginalnej substancji zabytkowej

10. Zaleca się dokumentowanie fotograficzne poszczególnych prac przy obiekcie oraz sporządzenie raportu końcowego.

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

Fot. nr 1. Nagrobek Antoniego Strzeleckiego z Cmentarza Bazylińskiego w Krzemieńcu, Ukraina. Widok ogólny, front. Stan z grudnia 2020 roku.

Fot. nr 2. Nagrobek Antoniego Strzeleckiego z Cmentarza Bazylikańskiego w Krzemieńcu, Ukraina.
Widok ogólny, tył. Stan z grudnia 2020 roku.

Fot. nr 3. Nagrobek Antoniego Strzeleckiego z Cmentarza Bazylińskiego w Krzemieńcu, Ukraina.
Widok ogólny, lewy bok. Stan z grudnia 2020 roku.

Fot. nr 4. Nagrobek Antoniego Strzeleckiego z Cmentarza Bazylińskiego w Krzemieńcu, Ukraina.
Widok ogólny, prawy bok. Stan z grudnia 2020 roku.

Fot. nr 5. Nagrobek Antoniego Strzeleckiego z Cmentarza Bazyliańskiego w Krzemieńcu, Ukraina.
Widoczny dół obiektu, front. Stan z grudnia 2020 roku.

Fot. nr 6. Nagrobek Antoniego Strzeleckiego z Cmentarza Bazylińskiego w Krzemieńcu, Ukraina. Górna część lewej strony, widoczny ubytek formy powstały po uderzeniu drzewa. Stan z grudnia 2020 roku.

Fot. nr 7. Nagrobek Antoniego Strzeleckiego z Cmentarza Bazylińskiego w Krzemieńcu, Ukraina. Górna część obiektu, front, widoczny ubytek krawędzi powstały po uderzeniu drzewa. Stan z grudnia 2020 roku.

Fot. nr 8. Nagrobek Antoniego Strzeleckiego z Cmentarza Bazylińskiego w Krzemieńcu, Ukraina.
Widoczne pęknięcie kamienia na skutek uderzenia drzewa, tył. Stan z grudnia 2020 roku.